

כמוצא שלל על הדף

שלל על הדף | העלון השבועי על סדר 'הדף היומי'
גליון מס' 37 | י"ג טבת תשפ"א | פסחים לו-מב

דרשת 'לָחֵם עֲנִי' – 'שְׁעוּנֵינָא עֲלֵי דבְרִים הרבה' כנימוק לחיוב נשים בסיפור יצי"מ

יציאת מצרים, שאף הנשים התחייבו בו במצרים – נשאר בחיובן לדורות מן התורה:
קובץ "מבקשי תורה" – ניסן תש"ס; הגדה של פסח "כמוצא שלל רב", עמוד ע-עב

*

ואף הגאון רבי יחיאל העליר, אב"ד סוואלק ובעל שו"ת "עמודי אור", נקט כטעמו של ה"קהילות יעקב", וזה לשונו (בהגדת "אור ישרים"): 'הנה חז"ל דרשו (פסחים לו.) 'לחם עוני – שעונין עליו דברים', שאומרים עליו הגדה (עין רש"י שם), ואם כן חיוב העניה והסיפור נמשך לחובת המצה... ואם כן מדאיחייבו נשים באכילת מצה (פסחים מג.) איחייבו בכל פרטיה, לקיים 'לחם עוני' – שעונין עליו דברים'.

טעם אחר כתב הגאון רבי אברהם דניציג, בעל "חיי אדם" וכלל קל, דין יב): שמאחר ונשים חייבות בארבע כוסות, ונפסק להלכה שאם שתאן שלא על הסדר לא יצא, לכן חייבות גם הנשים בהגדה, כדי שישתו על הסדר, והביא ראיה מדברי התוספות (סוכה לח. בד"ה מי שהיה. ולכאורה לפי זה נצטרך לומר שאין זה אלא חיוב מדרבנן, ולא כדברי המשנה-ברורה).

ואילו הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא, בעל "חשק שלמה" נקט בטעם מחודש: חיוב נשים בהגדה מן התורה, הוא משום שמצינו שהוקשה מצות סיפור יציאת מצרים לאיסור אכילת חמץ, שכן מן הפסוק "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" למדו במכילתא שמצות עשה לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן, ובסופו של אותו פסוק נאמר "ולא יאכל חמץ", ומהיקש זה למדנו שכל ישנו ב"בל תאכל חמץ" ישנו ב"זכור את היום הזה", ועל כן נשים חייבות בהגדה.

"חיי אדם" – כלל קל, דין יב; "חשק שלמה" – פסחים קטז; "אור לישרים" – על הגדה של פסח

*

ואילו החיד"א ב"ברכי יוסף" (סימן תעג, ס"ק טו) כתב בשם ה"בית דוד" (סימן רנו), שנשים אמנם פטורות מסיפור ההגדה בליל הסדר, ופירש שמה שכתב הרמ"א (תעג, ו): 'יאמרו (ההגדה) בלשון שמבינים הנשים והקטנים או יפרש להם הענין וכו' כדי שיבינו הנשים והקטנים' – אין זה משום שנשים חייבות בסיפור ההגדה, שהרי מצות עשה שהזמן גרמא היא, אלא משום חיובא דידן, שאנו חייבים לספר לנשים.

ל. ורבי עקיבא: האי דקרינן ביה עוני - כדשמואל, דאמר שמואל: "לָחֵם עֲנִי" - לחם שעונין עליו דברים הרבה.

דרשה זו של שמואל משמשת שנים מגדולי הדור האחרון בבואם לבאר את פשר חיוב נשים בסיפור יציאת מצרים, אף שהיא 'מצות עשה שהזמן גרמא'.

שכן כך כתב "ספר החינוך" (מצוה כא), במצות סיפור יציאת מצרים: 'ונוהג בזכרים ובנקבות', דהיינו: שגם נשים חייבות במצות הגדה מדאורייתא. כך הביא ה"משנה-ברורה" להלכה (סימן תעב, ס"ק מה).

אולם הגאון בעל "מנחת חינוך" תמה על כך, שהרי זו מצות עשה שהזמן גרמא, ובגמרא (להלן מג:) לא נאמר אלא שנשים התרבו לענין אכילת מצה, משום 'כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה', אולם מנין לנו לרבות גם סיפור יציאת מצרים? ואם משום 'אף הן היו באותו הנס', אין זה אלא מדרבנן?

וביאר הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי, בעל "קהילות יעקב", שדעת החינוך היא שמצוות סיפור יציאת מצרים שייכת למצות מצה, ומתנאי ומגדרי מצות אכילת מצה הוא לספר ביציאת מצרים, וזאת על סמך דרשת שמואל כאן: "לָחֵם עֲנִי" – 'לחם שעונין עליו דברים הרבה', ופירש רש"י: 'שגומרים עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה'. ואם כן, כיוון שלמדנו שנשים בכלל מצות אכילת מצה, הרי הן חייבות בכל פרטי דיני מצה, ובכללם שיהיה לחם עוני, דהיינו שעונין עליו דברים הרבה, כלומר: סיפור יציאת מצרים.

את תירוץ, כלל הגאון בעל "קהילות יעקב" במכתב ששיגר בשנת תשט"ז למחותנו, מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב, שבתשובתו הוא מעיר כי לפי תירוץ זה אם כן לכאורה כשאין בידה לקיים מצות אכילת מצה, תהיה פטורה ממצות סיפור יציאת מצרים, שהרי לדברינו לנשים אין חיוב 'עצמאי' של סיפור יציאת מצרים, אלא רק כאחד מפרטי אכילת מצה, ואם אינה יכולה לאכול – גם לספר לא תצטרך?

ומשום כך הוא נוקט ביישוב אחר:

לכאורה במצרים גם הנשים התחייבו בכל המצוות של אותו הלילה, כי אז עוד לא נאמר הכלל ההילכתי של 'כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות', ורק לגבי חיוב אכילת מצה נזקקנו לדברי הגמרא 'כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה' כדי לחייב נשים, משום שחיוב אכילת מצה כשאין קרבן פסח נלמד מן הפסוק "בערב תאכלו מצות", שנאמר לדורות, אבל במצות סיפור

כפי שיתבאר:

שהרי **התוספות** במסכת מגילה (ד. בד"ה שאף הן) כתבו: "יש מקשים: למה לי היקשא ד'כל שישנו בבל תאכל חמץ' (לחייבם במצות אכילה מצה), תיפוק ליה משום שאף הן היו באותו הנס? ויש לומר, משום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לא מהיקשא. ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ, דס"ד למיפטריה מגזירה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות, כדאיתא בפרק אלו עוברין", עכ"ל.

הרי לדברי רבינו יוסף איש ירושלים פשוט שנשים חייבות בסיפור ההגדה מדאורייתא, כמו האנשים, כיון שאף הן היו באותו הנס. ואף לתירוץ הראשון בתוספות לכאורה חייבות על כל פנים מדרבנן, שהרי כתבו שלולא ההיקש לא היו מתחייבות מן הטעם של "אף הן היו באותו הנס" אלא מדרבנן, הרי שלפחות מדרבנן אף הנשים היו חייבות באכילת מצה מטעם זה, ואם כן בסיפור יציאת מצרים יש לחייבן מטעם זה, על כל פנים מדרבנן? ועל כן נקט החיד"א כדברי ה"חינוך", שאף הנשים חייבות במצות סיפור יציאת מצרים, וכפי שהתבאר לעיל בטעמים השונים.

"מרדכי" – מגילה פ"א סימן תשפ; "ברכי יוסף" – תעג, ס"ק טו; הגדה של פסח "כמוצא של רב" – שם

והביא ראייה לדבריו, מדברי התוספות במסכת פסחים (קח: בד"ה באותו הנס), שכתבו כי מה שנשים פטורות ממצות סוכה למרות הטעם של 'אף הן היו באותו הנס' (של "כי בסוכות הושבתי"), היינו משום שזו מצות עשה דאורייתא, אבל ארבע כוסות דרבנן, תיקנו גם לנשים, כיון שאף הן היו באותו הנס. הרי סברו התוספות שבמצות עשה דאורייתא לא מועיל כלל הטעם של "אף הן היו באותו הנס", אפילו כדי לחייבן מדרבנן, ולא אומרים טעם זה אלא לענין מצוות שעיקרן מדרבנן. ואם כן לענין מצות הגדה, כיוון שהיא מדאורייתא, אין לחייב נשים מטעם של "אף הן היו באותו הנס".

וכך נראה מדברי ה"מרדכי" (מגילה פרק א' סימן תשפ), שכתב: "וא"ת יהיו נשים חייבות בסוכה שאף הן היו באותו הנס דענני כבוד, וכן יהיו חייבות במצה מטעם זה, ומה צריך טעם ד'כל שישנו וכו'? ויש לומר, דלא אמרינן האי טעמא אלא במילתא דרבנן, כגון מגילה וחנוכה וד' כוסות". וכעין זה כתב גם הרא"ם בתוספותיו לסמ"ג (בהלכות מגילה).

אולם ה"ברכי יוסף" תמה על ה"בית דוד": איך פסק כן בפשיטות, כאילו הדבר ברור ומוחלט, והרי הדבר תלוי במחלוקת,

כשבני ישראל שעדיין בגלות מספרים ביצ"מ – המלאכים 'עונים' ומשבחים אותם!

ל. "לחם עני" – לחם שעונין עליו דברים הרבה.

כאלפיים שנה – הערת המלקט).

והנה, העבד הנתון תחת יד משעבדו בשעבוד רב ועצום בימי זקנתו, איך ישמח ויגיל על שיצא בימי נעוריו פעם אחת משעבוד לחירות? הלא יתאנח במר נפשו על שהוא נתון כעת בצרה ובשביה! ואף על פי כן, ישראל עם קרובו, אף שהם כיום בעוונותינו הרבים בגלות מרה, בכל זאת הם שמחים בגאולת מצרים, משום שבמצרים היו ערום ועריה בלי תורה ומצוות, ונשתקעו במ"ט שערי טומאה, ומאז שיצאו ונבחרו לסגולה – ניתנה להם התורה ומצוותיה, ובזה הם מובדלים מכל עם, כי אף שגופם בגלות הרי נפשם נגאלה מטומאת מצרים, ולא ישובו אליה עוד.

כאשר ישראל בתוך הגלות המרה עומדים ומספרים ביציאת מצרים, הרי הם שמחים בכך בגאולת אדוניהם, כביכול, דהיינו: גאולת נפשותיהם, שהיא חלק אלו-ה ממעל, ובכך הם מוכיחים כי יקטן בעיניהם צער גופם לעומת שמחתם על גאולת אדוניהם כביכול.

על כך אמר הזוהר שהמלאכים משבחים את ישראל, כי בספרם בניסי יציאת מצרים בעת שהם בגלות אחרת, מרה ממנה לגופם, הרי זה מורה על גודל אהבתם להשם יתברך!

לפי זה, יובנו להפליא דברי הגמרא שהמצה נקראת לחם עוני משום שהיא "לחם שעונין עליו דברים הרבה", והערנו למעלה: מהו לשון "עונין", שמתאים כאשר אחד אומר דבר ושני עונה לעומתו דבר אחר? אולם לדברי הזוהר, הרי הביאור נפלא עד מאוד: בני ישראל מספרים ביציאת מצרים, ואילו המלאכים עונים לעומתם ומשבחים את ישראל על כך!

"בני יששכר" – ניסן, מאמר ד', דרוש א'

לכאורה יש להעיר: מהו לשון "עונין", שמתאים כאשר אחד אומר דבר ושני עונה לעומתו דבר אחר?

הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב, בעל "בני יששכר", ביאור זאת לאור מה שמצאנו בזוהר הקדוש (רעיא מהימנא בא דף מ: מ:) שעל ידי סיפור יציאת מצרים מתעורר למעלה שבח מהמלאכים, שמספרים בכבוד השם יתברך ובשבח ישראל, ועל ידי זה נוסף כביכול כח לנקום נקמת ישראל גם בגלות זו.

כך הוא לשון הזוהר: "פקודא בתר דא לספר בשבחה דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש דאשתעי ביציאת מצרים, ובההוא ספור חדי בחדוה זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מכולא, דהאי איהו בר נש דחדי במריה וקודשא בריך הוא חדי בההוא ספור" (דברי הזוהר הובאו בהגדות רבות, ורבים נהגו לאומרם לפני "הא לחמא עניא").

אך הנה – כתב ה"בני יששכר" – ראוי להתבונן מהו השבח הגדול שמשבחים המלאכים את ישראל על שהם מספרים ביציאת מצרים, הלא בוודאי מי שעושים לו טובה חייב לספר ולהחזיק טובה למי שעשה לו טובה זו?

ואולם, הוא מבאר, כאשר במצבנו היום, בתוך הגלות המרה, אנו משבחים את הקב"ה על שגאלנו מעבדות לחירות ביציאת מצרים, בזה יגדל שבחנו, כי הלא היום אנו עבדים ביותר דחקות ויותר שעבוד כפלי כפליים, בארבע כנפות הארץ בין האומות, ובאריכות הזמן כפלי כפליים מן גלות מצרים וכו' זה קרוב לאלף ושמונה מאות שנה וכך כתב ה"בני יששכר" אז, כיום כבר עברו

שעונין עליו – מן השמים!

הראשון, ובפסוק נאמר "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני"? אולם הרמז בזה היא להמשיך את ההארות של ליל פסח בכל שבעת הימים, ושביעי של פסח היה גמר הגאולה.

"אמרי אמת" – ליקוטים

האדמו"ר בעל "אמרי אמת" מגור, פירש באופן נוסף את מה שדרשו חז"ל "לחם עוני – לחם שעונין עליו דבריו הרבה", והיינו: שעונין מן השמים, כמאמר הכתוב (איוב יד, טו): "תקרא ואנוכי אענד למעשה ידיך תכסוף". והדקדוק בזה היא, שהרי עניית הדברים היא רק בלילה

מרור מביכורים – מסקנה הלכתית מדברי היונה על מרירות הזית

יא, וזה תורף דבריו:

מן ההכרח לומר כדברי הש"ך, כי אפילו אם תפרש שמה שאמרה היונה "מוטב יהיו מזונותי מרורין" הוא על העץ, מכל מקום אם העץ מר – בהכרח שגם הפרי הוא מר. שהרי במדרש רבה הובאה מחלוקת אם הביאה את העלה מארץ-ישראל, או שהביאתו מגן עדן. והנה ידוע שבבריאת העולם אמר הקב"ה "עץ פרי", כלומר שיהיה טעם העץ שווה לטעם הפרי, והאדמה שינתה ולכן נתקללה. וידוע שהשינוי ששינתה הארץ הוא בעץ ולא בפרי, כלומר שהפרי עצמו נשאר כשהיה ורק העץ, שאמר הקב"ה שיהיה כטעם הפרי, איננו כטעם הפרי.

לפי זה, אם הביאה היונה את העלה מגן עדן, בודאי שגם פרי הזית שבגן עדן הוא מר, שהרי שם טעם העץ וטעם הפרי שווים, ואם כן בהכרח שגם בכל העולם, אף ששינתה האדמה את הפרי מהעץ, מכל מקום הפרי נותר מר, שהרי השינוי הוא בעץ ולא בפרי. וממה נפשך: אם בזית לא שינתה האדמה (וכשם שלא שינתה באתרוג), אם כן טעם העץ והפרי שווים והפרי מר. ואף אם שינתה, יתכן שהעץ אינו מר, אבל הפרי בודאי מר הוא, ובצדק פסק הש"ך שזית הוא דבר חריף עקב מרירותו!

והתוספות שתייצו שהעץ מר ולא הפרי, סוברים כדעה הראשונה במדרש, שהיונה הביאה את עלה הזית מארץ ישראל, ושם אף שהעץ מר יתכן שהפרי אינו מר, ולדעה זו נוכל לומר שבגן עדן לא הפרי ולא העץ מרורים כלל, וחוף לגן עדן שינתה הארץ את טעם העץ למרורים, בעוד הפרי נותר בלתי מר. ש"ך – יורה דעה סימן צו ס"ק כ'; "דורש לציון" – דרוש יא

לן, רבי עקיבא אומר: מצה ומרור, מה מרור שאינו בכורים – אף מצה שאינה בכורים. אי מה מרור שאין במינו בכורים – אף מצה שאין במינה בכורים, אוציא חטיין ושעורין שיש במינן ביכורים? תלמוד לומר: מצות מצות – ריבה.

התוספות (בד"ה מה מרור) מעירים: מדוע הגמרא קובעת בוודאות שלא יתכן מרור משבעת המינים ושמהם מביאים ביכורים, והלא על הפסוק "והנה עלה זית טרף בפיה", אמרו חז"ל (סנהדרין קח:): – 'אמרה יונה: יהא מזונותי **מרורים** **זית** וכו', הרי שהזית הוא מר, ומדוע לא יוצאים בו ידי חובת מרור? ותייצו (בתיירוצם השני) שבזית האילן מר, ולא הפרי, כפי שמשמע מהפסוק "והנה עלה זית", ואמרו במכילתא (פ' בשלח) "ויורה ה' עץ" – 'זהו זית, שאין מר באילנות כזית'.

אך הנה, על הפסוק "ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה" (בראשית ח, יא), הביא רש"י את דרשת חז"ל (עירובין יח:). 'אמרה: יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם', ועל סמך דברי חז"ל אלו, פסק הש"ך (יורה דעה סימן צו ס"ק כ') שזית נקרא דבר חריף לענין בליעת הסכין, וראייתו: שהרי היונה אמרה "יהיו מזונותי מרורין כזית".

אולם **הגאון רבי מאיר סג"ל, אב"ד טיקטין**, תמה מדברי התוספות הנ"ל, שרק אילן הזית מר אך פרי הזית אינו מר, והרי זה שלא כדברי הש"ך?

מי שיוצא להגנתו של הש"ך בפלפול ארוך, הוא **הגאון רבי יחזקאל לנדא, בעל "נודע ביהודה"** (בספרו "דורש לציון", דרוש

הזית, השמן והברכה שהבנים יהיו טובים מאביהם

שיברך את בנו, אך הגאון האורח סירב, לגודל ענוותנותו, ולאחר שהפציר בו ה"חתן סופר" לא רצה לסרב ובירכו בקול רם: 'הי רצון שתהיה **טוב וגדול מאביך**, והשומעים השתוממו על דבריו.

סיפר להם האורח, כי בעת שהוא עצמו למד בישיבת **הגאון בעל "חתם סופר" בפרשבורג**, היה תלמיד בישיבה שהיה בנו של אדם פשוט, ופעם התלונן התלמיד באוזני רבו שאביו מצער אותו תמיד. קרא החת"ס לאביו ושאלו: הלא בנך הוא בחור מתמיד בתורה ומופלג ביראה, וכולו מחמדים, ולמה זה הנך מצערו? השיבו האדם הפשוט, כי בנו מתנהג בפרישות יתירה ובחומרות, והוסיף: 'האם היה ערב לרבינו אם בנו היה מתנהג בפרישות יותר מרבינו?!' השיבו ה"חתם סופר": על זה אנו מתפללים תמיד, שיהיו בנינו טובים מאתנו!

מענין לענין:

על סמך דברי התוספות, ביאר **הגאון רבי שאול בראך, אב"ד קאשוי** בדרך דרוש, את לשון הפסוקים בתהלים (קכח ג-ד): "אֶשְׁתַּדֵּךְ כְּגִבּוֹר פְּרִיָה בְיַדְּךָ פִּתְיָ בְיַדְּךָ פְּשִׁתִּי זִיתִים סְבִיב לְשִׁלְחָנְךָ. הִנֵּה כִי כֵן יִבְרַךְ גְּבָר", ולכאורה יש להעיר: מדוע המשיל נעים זמירות ישראל את הבנים דוקא לזית?

אב"ד קאשוי ביאר זאת על פי מעשה שראה בעת שלמד בישיבתו של **הגאון רבי שמואל ארנפלד ממטרסדורף, בעל "חתן סופר"**:

היה זה כאשר **הגאון הישיש רבי מנחם כ"ץ, אב"ד צעהלים**, בא לבקר את ה"חתן סופר", ובעת הפרידה ליווהו רבו וכל בני הישיבה ובעלי הבתים שבהקילתו, ובאותו מעמד ביקשו ה"חתן סופר"

(הוריות יג): 'אמר רבי יוחנן: כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה – כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה', ואף כאן ראינו ששמן הזית טוב ומעולה מ'אביו מולידו' – הזית.
ועל כן רמז הכתוב באמרו "בניך **כשתילי זיתים** ..." כלומר: שיהיו **טובים ממך** – כך יבורך גבר ירא ה', והוא דומה למאמר הכתוב "הטיבך והרבך מאבותיך".
"בהיות הבוקר", אות קמט

אני מקוה, סיים האורח, שגם הגאון ממטרסדורף אל ירע לו ברכתי שבנו יעלה עוד יותר במדרגה ממנו! וכן לשון הפסוק (מלכים א' א, לז) על שלמה המלך: "ויגדל את כסאו מכסא המלך דוד".
והיכן מצאנו כעין זה? – **בזית!**
שהרי לפנינו כתבו **התוספות** (בד"ה מה מרור) שזית האילן מר – והשמן מתוק, הרי שהבנים טובים יותר מן האב. ועוד מצאנו

תרומת ידך – המצוה שמרוממת את הידיים

לנו את הארץ הזאת מובחר הישוב". משכך, כשאדם לוקח את האהבה הגשמית והחיצונית שלו ומקדש אותה להעלותה לקב"ה, הרי הוא מהפך חיצונית לפנימיות.
הידיים הם מסמלות את החיצונית של האדם יותר מכל אבר אחר שבאדם: 'דהנה הידים מתייחסין לחיצונית יותר מכל הגוף, כאמרם ז"ל (נדה מג א) 'מה ידיו מאבראי', וזהו שגזרו ז"ל טומאה על סתם ידים, שמאחר שהן חיצוניות ביותר, הן עלולות ביותר לקבל טומאה'. אם כך, 'תרומת ידך' היינו התרוממות החיצונית, וזהו שאמרו חז"ל שהתרוממות החיצונית הגדולה ביותר היא דווקא במצות הביכורים בה מהפכים חיצונית לפנימיות.
"שם משמואל" – פרשת כי תבוא, שנת תרע"ו

לז: ואמר מר: תרומת ידך – אלו ביכורים.

את הקשר הפנימי בין 'תרומת ידך' למצות ה'ביכורים' מוצא **האדמו"ר בעל "שם משמואל" מסוכטשוב**, דווקא במשמעות של הידיים בשונה משאר אברי האדם.
דשכן, הוא פותח ואומר, מצות ביכורים מהותה להפוך חיצונית לפנימיות. מצות ביכורים מיוחדת היא בכך שיש לתת לקב"ה דווקא את ראשית פרי האדמה, שהיא החלק האהוב והחביב יותר מכל, כדי להזכיר חסדיו שנתן לנו את ארץ ישראל בה גדלים הפירות: "והיינו שמתבע האנושי להיות חביבה עליו ראשית פרי אדמתו, ובאה המצוה, שגודל החביבות יהיה סיבה להזכירה חסדי ה' שחננהו בזה אחרי שהיה נעדר מכל אלה, אלא גולה וסורה, ארמי אובד אבי וירד מצרימה וגו' וגו' עד שהביאנו אל המקום הזה ויתן

האם אפשר לקבוע את עוביו של לחם הפנים?

תשובותיו 'תשב"ץ' מוסיף ומתפלא על עצם האפשרות לקבוע עובי של לחם הפנים: 'ואומר כי לא היתה כוונת רבינו ז"ל לומר שהמשנה נותנת שיעור לעובי הלחם, כי אי אפשר בזה, שאין כל הסלתות שוות ולא כל העצים שוים ולא כל השיפות והבעיטות שוות ולא כל הכוחות שוות, והאיך אפשר לכיין בזה השיעור?'
ולכן, מסיק הרשב"ץ, שבוודאי שבע האצבעות שכתב הרמב"ן הכוונה היא דווקא לקרנות של הלחם, שהם בגובה של שבע אצבעות, ואילו העובי שלהם זה טפח, אמנם על הלחם עצמו לא נתנו שיעור לא בגמרא ולא ברמב"ם.
הגהות הרש"ש מנחות צו א; שו"ת תשב"ץ חלק א סימן קלד

לז: וכמה פת עבה? אמר רב הונא: טפח, שכן מצינו בלחם הפנים טפח.

בהגהותיו על מסכת מנחות עמד **הרש"ש** והקשה מדברי הגמרא כאן על מה שכתב **הרמב"ם** בהלכות תמידין ומוספין (פ"ה ה"ט): "כל חלה מהן מרובעת שנאמר 'לחם הפנים' שיהיו לו פנים רבים, אורך כל חלה מהן עשרה טפחים, ורחבה חמשה טפחים, ורומה שבע אצבעות", והרי טפח הוא רק ארבע אצבעות ולא שבע אצבעות, והניח בקושיה.
עוד מרבותינו עמדו על קושיה זו בדברי הרמב"ם, אך מהראשונים שעמדו על סתירה זו הוא **הרשב"ץ** אשר בספר

מדוע בנר חנוכה צריך האורח להשתתף בפרוטה עם בעה"ב – ובמצה בפסח לא?

מרן הגרי"ש מעלה על כך חילוק חד וברור: ויש לחלק בין מצה לנר חנוכה, כי בכזית מצה כיון שבעל הבית נותן אותו לאכילה, מיד כשמכניסו האורח לפיו לאכלו הריהו קונה את הכזית והוי שלו, אך בשמן הדלקה שדולק לעצמו והוא לא עושה מעשה זכיה כדי שיהיה השמן בבעלותו, לא הוי לכס אלא אם כן נותן פרוטה לבעל הבית".

לח. אלא מצה, מי כתיב "מצתכם"? אמר רבא ואיתימא רב יימור בר שלמיא: אתיא לחם לחם, כתיב הכא "לחם עני" וכתוב התם "והיה באכלכם מלחם הארץ", מה להלן משלכם – אף כאן משלכם.

והנה, **האדמו"ר בעל "שפת אמת" מגור** (בחידושו למסכת סוכה לה). חידש חידוש נפלא על סמך הגזירה שיה בין מצה לחלה שממנה למדנו שאף מצה צריכה להיות 'משלכם', וזה לשונו: "ולפי זה צריכין ליזהר במצה של מצוה, שיהיה המצה שלו

בסוגיא דחנוכה שבתוך מסכת שבת, עלה **מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב**, לדון בשיעורו: מפני מה בנר חנוכה אמרו שיש על האורח להשתתף בפרוטה עם בעל הבית בכדי שהוא יצא ידי חובתו, ואילו במצה די לאורח המסב על שולחנו של בעל הבית בכך שהוא מקבל הימנו את המצה, ואין צורך שיתן גם פרוטה בכדי לצאת ידי חובה.

כעין זה הקשו האחרונים על דברי התוספות (לעיל כט. בד"ה בדין), שכתבו שלא יתכן חמץ של נכרי שיהיה מותר באכילה, כי ברגע שהיהודי אכל הרי ממה נפשך: אם הנכרי נתן לו את החמץ – הרי קנה אותו, ואם גזל – גם כן עובר ב"בל יראה" לענין חמץ ועיין שם). ומקשים: הרי יתכן הדבר בכגון שהנכרי הזמינו בתורת אורח, וכמו שכתב הר"ן (נדרים לד:) לגבי 'ככרי עליך', שלא קנה האורח את הכיכר?

בספרו "אבן האזל" (הלכות טוען ונטען פרק א' הלכה ג'), מיישב מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר: 'ואמרתי שעל כל פנים בעת הלעיסה קנה לפחות לענין זה שיש לו רשות לאכול, ואין רשות להלה להוציא מתוך פיו, וכיון שכן כבר סגי בזה לענין חמץ להיות עובר עליו בב"י, עכ"ל.

אולם שאר בשרו, מרן הגרצ"פ פראנק, כתב שקשה לומר סברא כזו, שקפידת המאכיל שהמאכל יהיה דוקא שלו ולא יכנס לרשותו של האוכל – היא רק עד הלעיסה, אך מרגע שלעס כבר אינו מקפיד עליו (ועיי"ש במה שהוסיף).

"אבן האזל" – הוספות לטוען ונטען, פרק א' הלכה ג', ובסוף הספר [עמוד פה] במכתבו של הגרצ"פ פראנק; "מקראי קודש השלם" – ח"ב, סימן קפה

ושיהיה לו בו דין ממוון) דוקא, ולאורח על שולחן הבעל הבית צריך ליתן לו בעל הבית המצה במתנה, ולא סגי מה שהרשהו לאכול, דצריך להיות שלו ממש (שיוכל למכרו ולהקדישו, דמתנה שאין יכול להקדישה לא שמה מתנה, כדאיתא בנדרים מח.), והעולם אין נזהרין בזה".

"אכן", הוא מוסיף, "אפשר שהעולם סומכים על דעת הרא"ש, שהתיר לקדש בטבעת שאולה, דאדעתא דהכא יהיב ליה, שיוכל לצאת בו".

אולם הגאון רבי מאיר אויערבאך מקאליש, בעל "אמרי בינה", כתב ליישב את מנהג העולם שלא חששו לזה, משום שכאשר בעל הבית נותן לאורח את המצה כדי שיאכלה, אף שהיא אינה של האורח לענין להקדישה או לתת אותה לאחרים, מכל מקום כבר זכה בו לענין זה שיוכל לאכול, וזכיה זו מספיקה לגבי מצה, כיון שלא נאמר במפורש "מצתכם" (אלא רק לומדים זאת מגזירה שוה), וכאשר האורח אוכל את המצה בלי שמישהו מוחה כנגדו ועל דעת בעל הבית, אף שלא התכוון לקנותה ממש, מכל מקום יוצא בו ידי חובת מצה.

"שפת אמת" – סוכה לה; "אמרי בינה" – דיני פסח, סימן כג

*

המרור נקרא 'חסא' – כי גם בשעבוד חס הקב"ה עלינו!

כאן מדברי ה"אבני נזר".

הוסיף ה"שם משמואל", שוודאי הכניעה היא מדה טובה, אבל הכניעה לפרעה ולמצרים אין בה שבה, ואדרבה, כל הבטל אליו הרי הוא כמוהו. והנה מצינו בספרים הקדושים טעם גלות מצרים – שיהיו ישראל מלומדים לשאת עול על שכמם, וכך יטו אח"כ שכמם לסבול עול תורה ומצוות, כי הבלתי מלומדים ליתן שכמם בעול קשה עליהם, מאד לשאת עול תורה ומצוות, וא"כ כאשר קבלו עליהם אחר כך עול תורה ומצוות ונראתה בפועל תועלת הכניעה שהיתה להם במצרים מעיקרא, היתה עלייה ושבח לכניעה לפרעה להיות שהרי היתה לה אחרית טובה, וזהו "ולקחתם אגודת אזוב", שתהיה עליה להכנעה הראשונה (לפרעה), ולא למדת הכנעה הנוכחית (להקב"ה) לבד, אלא למפרע נמי.

מעתה, לאחר החירות, כשישראל קיבלו על עצמם עול תורה ומצוות, נעשה השעבוד למפריע לתועלת ולשבח, ואם כן כשאנו אוכלים את המרור אנו משבחים בזה את הקב"ה על השעבוד שעברנו, וכעין המשל (ירושלמי הוריות פ"ג ה"ד) 'לטובתי נשברה רגל פרת', ועל כן אף שהשעבוד היה קודם – מכל מקום הטובה והשבח שבו התבררו רק מאוחר יותר, ועל כן מקדימים את המצה. וזהו הטעם שמרור נקרא 'חסא', לרמז ענין זה ושאר השעבוד היה חסד לתועלתנו, אך אם היו קוראים למצה 'חסא', לא היה שום חידוש בכך!

"שם משמואל" – ויקרא פסח, שנת תרע"ז

לט. ואמר רבי אושעיא: מצוה בחזרת, ואמר רבא: מאי חזרת – חסא. מאי חסא – דחס רחמנא עילון.

תמה האדמו"ר בעל "שם משמואל" מסוכטשוב: הלא המרור הוא זכר ל"וימררו את חייהם", בעוד המצה היא זכר לחירות, ואם כן היה לו לקרות למצה 'חסא', ולא למרור?

אך הנה, בפייט יום ב' דפסח נאמר: 'אז על כל חיתו יער וכו' יוקש אלה אלהיך אשר תעו בלעדי, יכופר אלה באלה הם מועדי', ויש להתבונן: מה ענין למועדים לכפר על חטא העגל?

אך הנה, מטעים ה"שם משמואל", פסח מצרים טעון הזאה באגודת אזוב, ולא כן בפסח דורות, והגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה (הלא הוא הגאון בעל "אבני נזר") הטעם, שבמצרים לא היתה לישראל בחינה אחרת אלא הכנעה, שהיו מדוכאים תחת יד פרעה ומצרים, והיו צריכים להגביה את הכניעה שתהיה לשמים, וזה היה הענין בציווי "ולקחתם אגודת אזוב", שכן אזוב מורה על הכנעה, באשר היא שפל מהכל, כלשון הכתוב (מלכים א' ה, יג): "מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יצא בקיר", וכתב רש"י: 'ישפיל עצמו כאזוב', וזהו "ולקחתם אגודת אזוב", שלקחה היא לשון הגבהה, היינו שיגביהו את האזוב, שהיא הכניעה, שתהיה רק לשמים

כל זה במצרים, אבל לדורות, שנתגדלו ישראל בשכל ומדות, צריכין להגביה הכל לשמים, ולכן אין עוד ענין לאגודת אזוב, עד

על שימור ועל סכנה

בעקבות שיטת רבא, מובא דבר נפלא בשמו של האדמו"ר בעל "אמרי אמת" מגור, וזה לשונו:

"על פי זה ניחא מה שמקשים על מה שיעקב אבינו עליו השלום הכניס עצמו למלחמות עם עשיו, אמנם מכיוון שאמר לו הקב"ה "ושמרתיו בכל אשר תלך", מובן מזה שיכניס עצמו לסכנה, דאי לאו הכי – שימור למאי?"

"אמרי אמת" – ליקוטים

מ. הדר אמר רבא: מצוה ללתות, שנאמר "ושמרתם את המצות", אי לא דבעי לתינה - שימור למאי?

לשיטת הרמב"ם 'לתינה' היינו שבוללים החיטים במים וטוחנים אותם מיד, ולשיטת רש"י היינו לשרות את החיטים במים מעט קודם הטחינה, כדי להסיר את המורסן, שתהיה הסולת נקיה, ורבא למד שמצוה ללתות ממה שבפסוק למדנו שהמצות צריכות שימור – ואם לא ילתות את החיטים במים, מדוע צריך שימור?

הלימוד מ"ושמרתם" – לשמור בפועל!

רק עיקר החידוש שצריך לשמור שלא יהא מן הדין בשעת עשייתו חשש חמץ ולא לסמוך על הסימנים. ומכל מקום, הוסיף, דכל הידור והוספה בשמירה היא על כל פנים קיום טפי במצות "ושמרתם" ואין לזה שיעור, רק כל פעולה ודקדוק שלא יבוא לחשש חמץ הוא קיום במצוה."

וכבר קדמו בזה האדמו"ר בעל "שפת אמת" מגור, על דברי הגמרא בעניין לתינה, שכתב בתוך דבריו: "דאם היה אסור ללתות וכו' שוב הוי כאילו לא שמרה", עיין שם. וביתר תוקף כתב כן בדף מב. (בד"ה אמר מר זוטרא, בתוך דבריו): "כל שנעשה בו דבר שאפשר להתחמץ – נפיק מכלל שימור, אף על פי שרואין בבירור שלא נתחמץ, ומותר באכילה כבצקות של נכרים, אבל מכל מקום שימור לא מיקרי, ולכן אסור למצוה, ונפקא מינא בזה לדינא – דכל היכא דמתירין בדיעבד, מכל מקום כל שהוא אפשר להתחמץ נפקא ליה מידי שימור", והן הן הדברים ואין כל חדש תחת השמש. "מועדים וזמנים" – חלק ב' סימן סט; שפת אמת – פסחים מ.

מ. הדר אמר רבא: מצוה ללתות, שנאמר "ושמרתם את המצות", אי לא דבעי לתינה - שימור למאי?

בדין חיוב "ושמרתם" דנו האחרונים: מדוע צריך לזה לימוד מיוחד, והרי גם בלא זה צריכות המצות שמירה – כדי שלא יחמיצו? בספר "מועדים וזמנים", כתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א יישוב שעליו הוא מעיד "כמדומה שממון הגרי"ז מבריסק זצ"ל שמעתי":

"שעיקר החידוש ד"ושמרתם", שהוא אפילו למי שבקיא היטב בהסימנים, לא מהני הא דאין כאן סדקים וקרני חגבים להכשירו ללילה ראשונה, רק בעינן שיעשה באופן שלא יהא בשעת עשייתו מן הדין חשש חמץ, ולא נצטרך לסמוך על סימנים. וזהו החידוש דקרא "ושמרתם". מה שאין כן בעלמא ממלא אדם כריסו אפילו בבצקות של נכרים כיוון שבקי בהסימנים, סומך עלייהו. "ולפי זה אינו מוכרח שצריך יותר שמירה לעיכובא מעיקר הדין,

היהודי שביקש להיקבר בטליתו ופוסק הדור שלא באה תקלה על ידו

שיפורים, וביסס את דבריו על יסודות גדולי הפוסקים, שעל פיהם נהגו שלומי אמונים ברוסיה ובפולין, דבריו זכו לקשב רב ע"י גדולי הרבנים.

מאושר היה רבי שלמה על שזכה להגיע לגבורות בתוככי ארץ הקודש, משאת נפשו וחזון חייו כל הימים. הוא זכה למה שלא זכו אבותיו, חובבי ארץ הקודש וגבאי קופת רבי מאיר בעל הנס להחזקת הישוב בארץ, סבו נתמנה לכך מטעם האדמו"ר רבי אהרן הגדול מקארלין.

דבר אחד הטריד את מנוחתו, כאשר נודע לו כי בארץ ישראל נוהגין לקבור את המתים בלי הטלית, ולא כפי שנהגו בפינסק עיר ובמרבית קהלות ישראל.

רבי שלמה מעודו היה זהיר במצות ציצית והיה מקפיד עליה ביותר, ואיך זה יתכן, שאל, שילך לעלמא דאתי בלי טלית מצויצת, בשעה שבכל העולם כולו, המנהג שקוברים בטלית עם ציצית שהיה מתפלל בה בחייו, או שפוסלין אחת מהן או קושרין, כפי שכתב בספר "מעבר יבוק" והפליג בזה מאד עפ"י הסוד.

רבי שלמה החליט לאסור מלחמה בנידון, ולשכנע את גדולי הרבנים לשנות מנהג זה ולנהוג כפי המנהגים בקהלות שונות, שקוברים עם טלית וציצית.

מ: בתוד"ה אבל עושהו תכריכין למת - וא"ת והא איכא לועג לרש וכו', ומה שמסירים בזמן הזה מטליתות של מתים, סומכין אהא דתניא במסכת שמחות (פ"ב) אבא שאול בן בטנית צוה לבניו קברוהו תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מפליוני.

בספרו "גאון ההוראה", הביא אבי מורי הרה"ג ר' שבתי דוב רוזנטל שליט"א, מעשה מופלא אודות מרן הגרצ"פ פראנק זצ"ל, רבה של ירושלים:

יהודי נכבד ויקר רוח היה חי בתל אביב, בסוף ימי השלטון הבריטי, הרה"ח רבי שלמה גלויברמן (איש אמונים), תלמיד חכם, חסיד ואיש מעשה, מיקירי העיר פינסק, חסיד קארליני נלהב. מנקר מומחה היה, שידע מקצוע הניקור לפני ולפנים. אבותיו ואבות אבותיו היו מראשי ונכבדי קהל עדת ישראל בפינסק ומהנושאים בעול הציבור.

כאשר בא ארצה, קבע מושבו בהרצליה ואח"כ בשכונת פלורנטין בדרומה של תל אביב, משם היה פונה בשאלות הלכה ובקונטרסים הלכתיים לרבני הארץ, בנושאים שונים ומגוונים. בהיותו מנקר מומחה התעניין בסדרי הניקור בארץ שנקבעו מקדמת דנא ע"י גאוני ירושלים, הוא הציע שינויים מסויימים וכן

ללא טלית, אך ציוה לקבור את הטלית בתוך הקבר, מעל לעפר, מתחת למצבה.

בינתיים הלך רבי שלמה בן הגבורות, הלוח ושפוף, הוא נשא אבלו בלבו ובשפתיו, מנוחתו נטרדה ממנו, ממש עולמו חשך עליו והוא לא ידע את נפשו, הדבר הדיר את מנוחתו והדיד את שנתו, שום אוכל לא ערב לחיכו, כולם הרגישו כי הוא יורד ביגון שאולה, בלי שתאוות לבו ניתנה לו. את המחשבה לחזור למקום מוצאו לא העלה אפילו על קצה דעתו, מכיון שאהבת ארץ הקודש בערה בו כיקוד אש.

בלית ברירה החליט רבי שלמה לנסות בכל זאת את מזלו, ולהכנס להשיח את לבו בפני רבה של ירושלים, רבי צבי פסח. בפיך ברכיים נכנס רבי שלמה לביתו של פוסק הדור, ובשברון לב הציג את הבעיה, ובקש ממנו ברחמים ותחנונים לחוס על נפשו ולאפשר לו לסיים את מסכת חייו בשלום ובשלוח.

להפתעתו, דווקא מכאן צמחה לו קרן הישועה. רבי צבי פסח שתפס מיד את השאלה לכל עומקה והיקפה, של יהודי יקר המוסר נפשו למען מצות ציצית, בראותו שלפניו מקרה של פיקוח נפש ממש, ניאות לו והוריד את המועקה מעל לבו, הוא נתן לו מכתב לכל חברות קדישא, שימלאו משאלות לבו לטובה כעוז חפצו וכאדיר שאיפתו, תוך איחולי אריכות ימים ושנים. וכך כתב רבינו באיגרת מיוחדת שמסר לו:

בהיות כי הרב הח' מוה"ר ר' שלמה איש אמונים הביע מאוי' ורצונו האחרון שלאחרי אריכות ימי' ילבישוהו הטלית של מצוה שהי' מהדר במצוה זו מאד כל ימיו ואחרי שהביא לפני טעמו ונימוקו מצאתי לנכון להודיע כי לזה שומעין שאמר כהלכה, ומצוה על גבאי גחש"א למלאות את בקשתו בלב שלם וכתורה יעשו.

וע"ז באעה"ח ביום הנז'

תשרי תש"ו

צבי פסח פראנק

הגרצ"פ פראנק, אשר נודע ביהודה ובישראל גדול שמו כעמוד ההוראה, נוהג היה לומר, כאשר באה לפני שאלה, מלבד עצם השאלה, אני רואה גם את האיש שעומד מאחורי השאלה, אני מתבונן היטב בו ובבעיותיו.

ידע רבינו כי לכל זמן ועת לכל חפץ, וכהוראת שעה עליו להסיר את המועקה מלבו של יהודי יקר זה, ולגול אבן כבדה שהיתה מונחת על לבו שנים רבות.

אך יחד עם זה, נשא רבינו תפילה חרישית, שלא תתגלגל לידו חובה, ושלא יפרוץ פרץ בחומותיה בצורות של ירושלים.

רבי שלמה גלויברמן (איש אמונים) נשא בכיסו תמיד את מכתבו של רבינו, אליו הצטרפו אח"כ גם **הגאון רבי יעקב משה חרל"פ**, **הגאון רבי ברוך מרכוס רבה של חיפה**, שבסמוך לה היה מתגורר. כך היה בטוח כי בכל מקום בו יסתלק לבית עולמו, ינהגו בו כפי פסק דין זה.

*

ימים קשים עברו אז על עם ישראל המעונה והנדכה, מליוני יהודים עלו על המוקד בשואת אירופה, תוך סבל ויסורים שלא היו כדוגמתם מאז היה עם ישראל לגוי, ההשגחה העליונה הועידה לעם

למכתבו הוסיף גם נימה אישית, הוא כותב: "מנעורי ומיום שעמדתי על דעתי אינני זוכר אם עבר עלי אפילו לילה אחד בלי ציצית. נולדתי בפינסק ואבותי היו חברים בח"ק ולאחר פטירתם הייתי אני לראש בח"ק באיזו קהלות ואצלנו היה המנהג תמיד להלביש טלית, ואפילו אלה שלא היו נזהרים בטלית בחייהם נקברו בטלית..."

"מיום שזכני השי"ת לשנות שבעים, זה כעשר שנים, בכל יום כשאני מגיע לק"ש אני מעטף את ראשי בטלית להזכיר יום האחרון, ודבר זה אינו נותן לי מנוח כשאני נזכר במנהג הארץ, לכן באתי בדברים עם גדולים שיתנו לי בכתב רשות לדרוש מהח"ק להלביש אותי אח"כ בטלית מצויץ כדין".

*

את מכתבו הפנה **הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי**, בעל **"גשר החיים"**, שהוא הספר אשר לפיו נקבעו מנהגי הקבורה בכל חברות קדישא בארץ. רבי מיכל התנגד, כמובן, לכל שינוי במנהג, והשיב מלחמה שעה, תוך שהוא מוכיח לו בבקאות עצומה ממקורות ראשונים ואחרונים, שאין לשנות מנהג זה, אשר בהררי קודש יסודו. (ראה גשר החיים ח"ב פרק י"ד).

באשר למשאלתו הפרטית שיקברוהו בטלית, כותב לו רבי מיכל דברים של טעם: "יואל נא לצייר בנפשו, במקום ובזמן שכל בני אר"י משנות דור, כולם נמצאים בעולם העליון בלי טלית מצויצת מהעולם הזה, ואחד מיושבי אר"י, לו יהא ת"ח מלא בתורה ויראת שמים, מופיע בעלמא דקשוט הוא לבדו מעוטף בטלית מצויצת, בין כל רבותינו הגדולים הצדיקים והקדושים שכולם יושבים ועטרותיהם בראשיהם בלבושיהם ובטליתותיהם הרוחניים, כיצד יתראה לעיני הכל הת"ח היחידי הזה, והלא בכל שינוי לבוש, כגון בצבע, כבר צוה רבי ינאי (שבת קנ"ד) שלא ילבישוהו לבנים יותר מאחרים שלא יתראה כחתן בין אבלים, או להיפך – ק"ו בלבוש שהוא מצוה בעולם הזה".

דבריו – דברי טעם של רבי מיכל, נכדו של פוסק הדור רבה ומאורה של ירושלים, **הגאון רבי שמואל סלאנט**, לא שכנעו את רבי שלמה, והוא המשיך במלחמתו שהיתה "מלחמה נואשת", אבל הוא בדבקו החסידית ובעזות דקדושה לחם במסירות נפש ולא אמר נואש, הוא ניסה להכניס לעזרתו את גדולי הרבנים, הרב הראשי **רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג**, אליו פנה לעזרה, אמר לו, מה בצע שאתיר לך את הדבר, אבל אנשי חברה קדישא ממילא לא ישמעו ולא יצייתו, **רבי יעקב משה חרל"פ**, ידידו ומוקירו, הבטיח לו שיעיין בדבר, אבל אחרי ככלות הכל, לא צמחה לו קרן ישועה.

כל הזמן נמנע מלפנות אל רבה של ירושלים, פוסק הדור, **רבי צבי פסח פראנק**, שכן ידוע היה רבי צבי פסח, כשומר חומות ירושלים, וכמי שעומד בתקיפות ובהחלטיות על המשמר שלא יפרצו פרץ כלשהוא בחומת מנהגי ירושלים המקובלים משנות דור, מה גם בעיני אבלות וקבורה, שמקפידים במיוחד, והיה בטוח כי רבינו לא יסכים לכך.

מפה לאוזן שמע רבי שלמה, כי יהודי אחד ניסה לעקוף מנהג זה ע"י שציווה צוואה מפורשת לקבור אותו עם הטלית, וכשבאו אנשי החברה קדישא לפני רבינו, פסק לקבור את המת כפי המנהג,

בעיצומה של מלחמת השחרור נקבר בקיבוץ "יגור" ששם נושא הציצית ומנהגי ירושלים בקבורה אינם עומדים בראש סולם מחשבותיהם. יקירי ירושלים ששמעו מאורע מעניין זה הפטירו: כמה גדולים דברי חכמים - "צדיקים, אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם"...

מאת ה' היתה זאת - היא נפלאות בעינינו!
"גאון ההוראה" - לתולדות חיי מרן הגרצ"פ פראנק זצ"ל

שרידי חרב את ארץ הקודש כמקלט ומפלט ומקום שבו תוכל היונה למצוא מנוח לכף רגלה.

הישוב הארצישראלי נערך אז לקראת יציאת הבריטים מהארץ והקמת מדינה יהודית. יהושע גלויברמן, בנו של רבי שלמה, היה אחד מהמפקדים הראשיים של ההגנה, כוח עולה בקרב כחות הבטחון בימים ההם, נפל חלל ונקבר בקיבוץ "יגור" שליד חיפה. רבי שלמה גלויברמן החליט כי בבוא יומו, רצונו להיקבר ליד בנו, לקיים "כי ארד אל בני אבל שאולה", ואמנם, עם פטירתו

שמשון הלך סחור סחור, ואז פגשו הארי...

לכרמי תמנתה, פרש מהם והלך מסביב, כמאמר הגמרא לפנינו 'לך אמרינן נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרב', וכאשר שמשון היה שם לבדו - והנה כפיר אריות שואג לקראתו...

הערת המלקט: ביאור זה מובא גם במלבי"ם, שמוסיף כי האריה בא רק אליו, שהרי אמרו חז"ל (שבת קנא): "גמירי ארי אבי תרי לא נפיל" (להורגו, כדכתיב 'מוראכם תרי וכתיב על כל חית הארץ', ואפילו ארי - רש"י), אך מאחר והיה לבדו - הסתער עליו הארי.

מובא בסוף ספר "דבר אליהו" על איוב; מלבי"ם - שופטים

מ: עולא אמר: אחד זה ואחד זה אסור, משום 'לך לך אמרינן נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרב'.

בעקבות כלל זה, נאמר ביאור נפלא משמו של הגר"א מוילנא, ליישב את לשון הפסוק (שופטים יד, ה): "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאָמוֹ תַּמְנָתָהּ וַיָּבֵאוּ עַד פְּרָמִי תַּמְנָתָהּ וְהָיָה כְּפִיר אַרְיֹת שֶׁאֵג לְקָרְאוֹ", והתמיהה מתבקשת: הלא הלכו יחד, שמשון עם אביו ואמו, ומדוע נאמר "והנה כפיר אריות שואג לקראתו", כאילו רק שמשון לבדו היה שם?

אך הנה, הלא שמשון היה נזיר, וכאשר התקרב עם אביו ואמו

בין נא ומבושל לחובל ריחים ורכב: יישוב שני פסקי הרמב"ם

ורכב היה על הרמב"ם לפסוק שאינו לוקה אלא אחת, אך לא כך פסק (פרק ג' מהלכות מלוה ולוה הלכה ג'), אלא: "ולוקה שנים על שניהם, שנאמר 'לא יחבול ריחים ורכב' - לחייב על הריחים בפני עצמו ועל הרכב בפני עצמו", וכבר עמד על קושיא זו ה"לחם משנה" (שם).

בבואו ליישב את שני פסקי הרמב"ם, מקדים מרן הגרצ"פ פראנק את דברי התוספות (בבא מציעא קטו: ד"ה שנאמר), שכתבו שמה שהיה צורך ביתור מיוחד בפסוק ללמד שכהן גדול שבא על אלמנה שהיא גרושה חייב שנים (קידושין עז:), זהו משום שבגוף אחד אין לחייב שנים בלא פסוק, ולכך צריך יתור לחייב שנים באשה אחת, ואם כן אף כאן נאמר שהכוונה לשני גופים, כלומר: שמה שאמרו שחייב שנים באכל נא ומבושל - הכוונה שאכל כזית אחד נא וכזית אחד מבושל, אבל כזית אחד שהוא נא ומבושל, אינו חייב אלא אחת, כיון שהוא גוף אחד וכאן לא התחדש שום יתור לחייב שני לאוין בגוף אחד.

ולפי זה נוכל לומר, שכוונת הרמב"ם שכתב "אכל נא ומבושל כאחת" היא לגוף אחד, כלומר: שמתחילה היה נא ואחר כך בישלו, ומה שדימו בגמרא את המחלוקת לגבי נא ומבושל למחלוקת בענין ריחים ורכב - היא כאשר אכל שני גופים חלוקים, אחד נא ואחד מבושל, ובכגון זה לא דיבר הרמב"ם. אמנם יש לומר, שכיון שבחתיכה אחת יש אפשרות שתהיה מקצת נא ומקצת מבושל, הרי זה כגוף אחד, ועל כן פוסק הרמב"ם שחייב רק אחת, מה שאין כן בחבל שני כלים.

"מקראי קודש השלם" - פסח א', סימן לא

מא: אמר רבא: אכלו נא - לוקה שנים, מבושל - לוקה שנים, נא ומבושל - לוקה שלש. אביי אמר: אין לוקין על לאו שבכללות. איכא דאמרי: תרתי הוא דלא לקי - חדא מיהא לקי. איכא דאמרי: חדא נמי לא לקי, דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה.

כך הגרסה לפנינו, אך נראה שהגירסה שהיתה בפני הרמב"ם - הפוכה: 'אמר אביי: אכל נא ומבושל לוקה שלוש, רבא אמר: אין לוקין על לאו שבכללות, איכא דאמרי: תרתי הוא דלא לקי, חדא מיהא לקי, איכא דאמרי: חדא נמי לא לקי, דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה'.

ועל סמך גמרא זו, פסק הרמב"ם (פרק ח' מהלכות קרבן פסח הלכה ד'): 'אכל נא ומבושל כאחת אינו לוקה אלא אחת' (עיי' "כסף משנה", שם).

והנה, בגמרא (בבא מציעא קטו:) מצאנו מחלוקת דומה לגבי הלאו שנאמר לגבי משכון (דברים כד, ו): "לא יחבול ריחים ורכב כי נפש הוא חובל" (ריחים היא האבן התחתונה, ורכב היא האבן העליונה), ואם חבל הן את הריחים והן את האבן: רב הונא סבר שלוקה שלוש: משום ריחים ומשום רכב ומשום "כי נפש הוא חובל", ורב יהודה אמר: לוקה שנים, משום ריחים ומשום רכב, אבל משום "כי נפש הוא חובל" אינו לוקה.

ואמנם הגמרא בבבא מציעא רצתה לדמות את שתי המחלוקות זו לזו (עיי' שם), ואם כן, מאחר ולגבי אכל נא ומבושל פסק הרמב"ם שאינו לוקה אלא אחת - לכאורה גם לגבי חובל ריחים

איך יתכן שבישלו את הפסח ב'חמי טבריה', והלא נפסל ב'יוצא'?

מא. פסח שבשלו בחמי טבריה - חייב.

בבמה גדולה, וזהו משום דין מיוחד הנלמד מהפסוק "לא תוכל לזבוח הפסח באחד שעריך"

האדמו"ר בעל "אמרי אמת מגור" יישב בתירוץ מעניין (מכתבי תורה מכתבים ק, קב): 'אמרתי ליישב קו' האחרונים על הד' דהמבשל הפסח בחמי טבריה, דהא אסור להוציא הפסח לשם, ולהביא המים משם הרי נתקדשו. וי"ל כהמצאת הפלאשין (=תרמוס) המחזיקים החום. ובמכתב לבעל "פסקי תשובה" הוא מוסיף, שהגם שכלי שני אינו מבשל, נצרך לומר כי ה'פלאשין' ככלי ראשון הוא. ורחוק הוא".

הגאון בעל "בן איש חי", מביא (בספרו "בניהו") כמה תירוצים: האחד - אפשר שהביא חמי טבריה מטבריה לירושלים ע"י נס וקפיצת הדרך וכדומה. עוד כתב, שאין כלל מקום לקושיא, שכן כוונת הגמרא שאם היה בירושלים מים חמין כחמי טבריה, כי באמת שלמה המלך ע"ה היה יכול לעשות כזאת, וכמ"ש במדרש יודע היה שלמה חוט זה הולך לכוש והיה זורע בו פלפלין, חוט זה הולך להודו והיה זורע בו זגנביל שנאמר "ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו", וא"כ היה יכול שלמה המלך ע"ה לעשות חמין בירושלים כחמי טבריה, שהיה חופר במקום אחד שחוט שלו נמשך עד חמי טבריה, והיו המים שבאותה חפירה חמין כחמי טבריה ממש, אלא שלא עשה כך משום עולי רגלים, ואפשר שיהיה כן לעתיד בירושלים, ולא יחושו לדבר זה וכו'.

בספר **"פרדס יוסף"** הביא לתרץ, שאם יעשו צינור ארוך מטבריה לירושלים, יהיה על הצינור דין של 'כלי ראשון', שהכל מחובר למים החמים.

הגאון רבי ברוך עפשטיין, בעל **"תורה תמימה"**, תירץ שאמנם משום כך פירש רש"י על 'חמי טבריה' - 'מעיינות רותחין', להורות לנו שאין הכוונה על חמי טבריה ממש אלא על מעיינות רותחין שהיו בירושלים כעין "חמי טבריה". אך תמהו על כך, שהרי לעיל (ח:) אמרה הגמרא שלא היו חמי טבריה בירושלים כדי שלא יאמרו עולי הרגלים 'אילו עלינו אלא בשביל כך דיינו', אולם בספר **"קנין תורה"** יישב, שאמנם היה בירושלים מעין קטן כדוגמת חמי טבריה, אך עקב קוטנו לא היה ניתן לרחוץ בו, אך לבשל בו בשר קרבן פסח היה אפשר.

בספרו **"משחת שמן"**, הביא **הגאון רבי חיים שאול קויפמאן** לתרץ, על פי מה שידוע ממדרשים שלעתיד לבוא תתפשט ירושלים על כל ארץ ישראל, וארץ ישראל על כל העולם, ובזה תירץ ה"אמרי אמת" את קושיית **הגאון רבי אלחנן ווסרמן** (קובץ שיעורים בבא בתרא, אות שע) על דבר הרשב"ם שלעתיד לבוא יהיה גם ללויים חלק בארץ וכן סובר הסמ"ג, והקשה ה"קובץ שיעורים": הלא מצוות אינן בטלות לעת"ל, וא"כ הרי יש איסור "בתוכם לא ינחלו נחלה"? ותירץ ה"אמרי אמת", שאמנם בא"י עצמה לא יהיה להם חלק, אך בחלק שיתווסף לא"י לעתיד לבוא, שם אין איסור ושם ינחלו.

ואם כן, לעתיד לבוא ירושלים תתפשט עד טבריה, ואז דין

רבים תמהו: איך תיתכן מציאות של בישול פסח בחמי טבריה, והלא אין הפסח נאכל אלא בירושלים, ואם הביאוהו לטבריה על מנת לבישלו בחמי טבריה - הוא נפסל משום יוצא, ואם הביאו בכלי מים מחמי טבריה לירושלים על מנת לבשל בהם את הפסח, הרי כלי שני אינו מבשל?

שורה של תירוצים נאמרו על כך.

הגאון בעל "אבני נזר", בספרו **"אגלי טל"** (מלאכת אופה טו, ב) יישב לאור דברי ה"ט"ז (יורה דעה, סימן צב), שכתב שכאשר אדם שואב מים בכלי מחמי טבריה, חשוב כלי זה ככלי ראשון גם לאחר שהוציאו מהמים, ולפי זה תיתכן אפשרות של בישול קורבן פסח במים שמקורם בחמי טבריה אם יקח את הכלי ששאב בו את המים ויטמינהו בבגדים לשמר את חומו ויביאהו לירושלים ויבשל בכלי זה את קרבן פסח.

עוד יישב ה"אבני נזר", שמדובר באופן שאדם שוב מים מחמי טבריה וטמנם בדבר המוסיף הבל, ומכח הוספת ההבל העלו המים בעבוע רתיחה, ועל ידי זה נחשב ככלי העומד על גבי האש ובאופן זה יש בכוחם של המים לבשל.

הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא, בעל **"חשק שלמה"**, מספר:

'שמעתי מפי מר אבא הרב המופלג בתו"י המנוח מו"ה ישראל משה הכהן זללה"ה, דפעם אחת אירע מעשה כשנתכבד בחג הפסח אצל הרב המאוה"ג הצדיק הגביר המפורסם מו"ה אריה ליב ב"ר בער זצ"ל דפ"ק, ובתוך הבאים שמה לקבל פניו היה **חכם אחד גדול מחכמי ירושלים** עה"ק, ועמד החכם הנ"ל בתימה גדולה, דהאיך משכחת לה הד' דינא דפסח שבשלו בחמי טבריה, דהא הפסח אינו נאכל רק בירושלים, ואם הביאוהו לטבריה כבר נפסל משום יוצא ובלאו הכי לקי משום לאו דיוצא (ועוד דנראה דבפסח פסול אין בו משום איסור בישול, וכמו באכלו מבעוד יום דאמרין לקמן ע"ב דאין בו משום נא ומבשול), ואם הביאו חמי טבריה בירושלים, כבר נצטנן, ועוד דכלי שני הוא ואינו מבשל כלל, ולא תירץ על זה כלום, כן סיפר לי מר אבא ז"ל.

'ואמנם, כותב ה"חשק שלמה", 'לעניות דעתי יש ליישב בפשיטות דמשכחת לה בשעת היתר הבמות, דקדשים קלים היה נאכל אז בכל ערי ישראל, וכדתנן (זבחים קיד:), והלכך אף דהקרבת הפסח עצמו היה בבמת צבור בנוב וגבעון, מ"מ אכילת הפסח היה מותר בכל ערי ישראל, והיו יכולים להוליכו אח"כ אפילו לטבריה'.

אך העיר **מנחם הגר"ש אלישיב** על תירוץ זה, שהרי קרבן פסח אינו קרב אלא בבמה גדולה שהיא במת ציבור, ויש לומר שמה שקדשים קליו נאכלים בכל ארץ ישראל זהו בסתם קק"ל כיון שהקרבתו בבמת יחיד לכן ג"כ לא שייך להיפסל ביוצא, אבל קרבן פסח שקרב רק בבמה גדולה, אכן הוא מיישב שאין הכי נמי הקריבו רק בבמה גדולה, אבל כיון שהוא רק קדשים קלים מסתבר שנאכל כשאר קדשים קלים בכל א"י, אף שלגבי הקרבה הוא קרב רק

בשם הגאון רבי מנחם זעמבא הי"ד.
 "אגלי טל" – מלאכת אופה טו, ב; "משחת שמן" – ח"ב, סימן מז;
 הערות הגרי"ש אלישיב – פסחים

'המבשל בשבת בחמי טבריה' יהיה הלכה למעשה, במהרה
 בימינו אמון!
 תירוץ זה מובא גם בספר "פסקי תשובה" (אות קעא) וכן בספר
 "מרגליות הים" להגאון רבי ראובן מגליות, (סנהדרין ב.) וכן מובא

עמי הארץ של פפוניא – והשטן שנשק את רב אחא בר יעקב דוקא ברגליו

בפפוניא, כגון בבבא קמא (נד:): "אמר רב פפא פפוניא ידעי טעמא
 דהא מילתא, ומנו – רב אחא בר יעקב", וכן אמר רבא בקידושין
 (לה:), ושם פירש רש"י: "רב אחא בר יעקב היה דר בפפוניא", ואם
 כן לא היה לגמרא צורך להדגיש שדרשה בפפוניא?

אך הנה בגמרא לפנינו ראינו שבפפוניא היו עמי הארץ ובורים
 רבים, עד כדי כך שלא הבינו את כוונת רב מתנה שדרש שיש צורך
 ב'מים שלנו', וחשבו שכוונתו היתה שיש ללוש את המצות במים
 שלו. עוד מצאנו (נדה סז:): שרב אחא בר יעקב התקין שהנשים
 בפפוניא יטבלו ביום, משום שבפפוניא היו מצויים גנבים, וכן
 מסופר בבבא קמא (קטו.) על בן העיר נרש שגנב ספר ומכרו
 בשמונים לבן העיר פפוניא, והוא מכרו במאה ועשרים (עיין שם),
 הרי שבפפוניא היו שכיחים הדיטות וגנבים.

ולמרות כל זאת, לא נמנע רב אחא בר יעקב לדרוש בעיר זו
 שהשטן לשם שמים נתכוון, אף שבעיר כזו דרשה כזו עלולה להיות
 מסוכנת, שהרי כל אחד יאמר שאף השטן שלו מתכוון לשם שמים,
 ועל כן יש לשמוע בקולו... אך רב אחא לא חשש לכך ודרש בפפוניא
 את דרשתו בשבח השטן, וזה העיד על מידת האמת שלו, ולכן "אתא
 שטן נשקיה לכרעיה", כלומר: נשקו ברגליו, ולא בכדי: כי השקר
 אין לו רגלים, והנשיקה באה לרב אחא משום שהיה איש אמת...
 "כנסת יעקב" להגרי"ח סופר שליט"א, עמוד רלט

מב. אמר רב יהודה: אשה לא תלוש אלא במים שלנו. דרשה רב
 מתנה בפפוניא. למחר אייתו כולי עלמא חצבייהו ואתו לגביה,
 ואמרו ליה: הב לן מיא! אמר להו: אנא במיא דביתו אמרי.

את העיר פפוניא אנו פוגשים בכמה מקומות בגמרא, בין השאר
 במסכת בבא בתרא (טז.), שם נאמר: 'א"ר לוי: שטן ופנינה לשם
 שמים נתכוונו. שטן, כיון דחזיא להקדוש ברוך הוא דנטיה דעתיה
 בתר איוב, אמר: חס ושלום, מינשי ליה לרחמנותיה דאברהם;
 פנינה, דכתיב (שמואל א' א, ו): 'וכעסתה צרתה גם כעס בעבור
 הרעימה'. דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא, אתא שטן נשקיה
 לכרעיה" (כלומר: רב אחא בר יעקב דרש דרשה זו בעיר פפוניא, בא
 השטן ונשקו על רגליו).

והתמיהה מאליה עולה: הלא רבי לוי הוא בעל השמועה, ומדוע
 נישק השטן דוקא את רב אחא בר יעקב, שלא היה אלא מעביר
 השמועה, היה מן הדין שינשק את רבי לוי?

מיישב זאת הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א, ראש ישיבת
 "כף החיים":

ליישבו הוא מקדים הערה נוספת: מדוע טרחה הגמרא להדגיש
 "דרשה רב אחא בפפוניא", מה איכפת לנו היכן בדיוק דרשה רב
 אחא, אם בפפוניא או בפומפדיתא?
 מה גם שכבר ידענו שמקומו של רב אחא בר יעקב היה

גליון זה מוקדש

לרפואת הגאון רבי יצחק בן נחמה (הקר) שליט"א לרפו"ש
 התינוקות חוה רות בת שולמית לרפו"ש
 התינוקות גאולה דבורה בת שושנה לרפו"ש
 והרב צבי בן מרים לרפו"ש בתושח"י